WSTĘP

Opracowanie, które oddaję Państwu do rąk, jest wyrazem hołdu dla wszystkich, którzy tworzyli historię Kuchar Kościelnych i tutejszej parafii. Niniejsza książka nie pretenduje do miana naukowej monografii, jest tylko pierwszą próbą zarysowania dziejów Kuchar Kościelnych oraz miejscowości znajdujących się w granicach parafii Kuchary Kościelne.

Myśl o napisaniu książki, która w niewielkiej części ma wypełnić lukę w historiografii regionalnej, zrodziła się z potrzeby zebrania wszelkich wiadomości w jedną całość i w miarę możliwości rzetelnego odtworzenia przeszłości. W książce znajdziemy wiadomości o Kucharach Kościelnych i jej właścicielach, o kościele, wsiach należących do parafii, oraz historii szkoły i straży.

Kuchary Kościelne to wieś na Równinie Rychwalskiej w powiecie konińskim. Znajduje się tu kościół pod wezwaniem Wszystkich Świętych i siedziba parafii rzymskokatolickiej, szkoła podstawowa, remiza OSP, sklep i kilka małych zakładów prowadzących działalność gospodarczą oraz gospodarstwa rolne.

Przeglądając stare, nikomu niepotrzebne dokumenty, pożółkłe fotografie, zapiski w prywatnych zbiorach rodzinnych, archiwach kościelnych i państwowych, uświadomiłem sobie, że wraz z właścicielami tych dokumentów odchodzi w niepamięć historia, którą tworzyli. Mając na względzie, że słowo usłyszane przepada, a pismo pozostaje, postanowiłem zatrzymać czas, pokazać piękno wsi i parafii, a tym samym uratować historię Małej Ojczyzny. Pozyskaną wiedzę przedstawiam w tym oto opracowaniu.

Wśród materiałów zebranych do danego opracowania należy wyróżnić rękopiśmienne i drukowane źródła historyczne, Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski, akta wizytacji generalnej kościołów i kaplic archidiakonatu gnieźnieńskiego oraz należącego do niego dekanatu konińskiego, inwentarze wsi, Teki Dworzaczka, Słownik historyczno-geograficzny Wielkopolski, sięgano po księgi parafialne Kuchar, dokumenty w archiwum państwowym w Koninie oraz różne materiały, dokumenty dotyczące Kuchar Kościelnych, które znajdują się w posiadaniu autora.

Książki mają swoje losy. Mam nadzieję, że i ta monografia zacznie żyć własnym życiem, stanie się cennym źródłem wiedzy nie tylko dla tych, którzy tu się urodzili i wychowali, ale i dla tych, którzy poszukują refleksji i zamyśleń na temat minionych czasów.

Autor

Rozdział 1

OSADNICTWO W REJONIE KONIŃSKIM ORAZ KUCHAR KOŚCIELNYCH

Wieś – osada (z łac. *pagus-rus*), bierze swój początek od czasów gdy tylko ludność przybrała osiadły tryb życia.

W połowie okresu brązu (około 1400-1300 lat p.n.e.) powstała kultura przedłużycka, należąca do zespołu kultur mogiłowych. Na ten czas przypada rozpowszechnienie się zwyczaju palenia zwłok i składania popiołów w popielnicach umieszczonych w mogiłach. Takie znalezisko stanowisk z zabytkami (odłamkami ceramiki) tej kultury zostały odnalezione w okolicach: Konina, Brzeźna, Szczepidła, Barczygłowa, Barłóg, Biechowów Główiewa, Goliny, Kraśnicy, Rumina, Starego Miasta, Święci, Zarzewa. Kolejne znaleziska pochodzą z okresu wpływów rzymskich (I-II. wiek n.e.). Większość rozpoznanych stanowisk to osady w pasie nadwarciańskim, osady w okolicy Kuchar Kościelnych to: Zarzew, Święcia i Czyżew.

W rejonie Kuchar Kościelnych odnaleziono pozostałości po cmentarzysku ciałopalnym kultury łużyckiej z VI w. p.n.e. oraz zespołu kultury łużyckiej na granicy wsi Kuchary – Franki (obecnie są to stanowiska obserwacji archeologicznej). Osadnictwo skoncentrowane wzdłuż strumienia (tzw. Struga Zarzewska) zalicza się do najstarszego osadnictwa w gminie Rychwał; należą do niego wsie: Główiew, Dąbroszyn, Czyżew, Święcia, Kuchary, Zarzew i Zastruże. W VI i VII wieku nastąpił na ziemiach polskich przełom gospodarczy, który przyczynił się m.in. do rozpadu więzi rodowej (rodzinnej) we wczesnym średniowieczu, zastąpionej przez więź terytorialną. Na terenach Polski powstało wiele plemion, tereny wschodniej Wielkopolski wchodziły w skład państwa plemiennego Polan i Łęczan. W IX i X wieku obserwujemy stopniowy upadek znaczenia plemiennego na rzecz związków ponadplemiennych. Pamiątką tych czasów są ślady grodzisk typu stożkowatego. W Wielkopolsce duże znaczenie uzyskało plemię Polan, które podbijając sąsiednie plemiona utworzyło w X wieku potężne państwo, w skład którego weszła m.in. Wielkopolska. Makroregion lędzki i region koniński zostały opanowane przez krystalizujący się gnieźnieński organizm wczesnopaństwowy. W wyniku jednoczenia się terenów plemiennych Polan, na których terytorium położona jest aktualnie wieś Kuchary Kościelne, obszary te weszły w skład państwa Mieszka I. Na przełomie X i XI wieku Piastowie zbudowali gospodarcze podstawy państwa, polegające na tym, że wokół grodów stworzono sieci osad służebnych. Gród oznaczał miejsce ogrodzone,

a w późniejszym czasie termin nabrał znaczenia fortalicji. Gród był warownią drewniano-ziemną i miał przede wszystkim znaczenie obronne, był siedzibą pana grodowego – kasztelana. W razie niebezpieczeństwa i zagrożenia przed wrogiem, gród pełnił miejsce schronienia dla okolicznych mieszkańców. W grodach budowano pierwsze kościoły romańskie z kamienia, tworzące państwo chrześcijan.

Gród pełnił funkcje gospodarcze, administracyjne, religijne, wojskowe, sądowe oraz kulturalne. Wokół grodów znajdowały się osady służebne, w których mieszkali ludzie zniewoleni, przede wszystkim brańcy wojenni (czyli poborowi na wojny). Źródłem ich utrzymania była ziemia przydzielona im przez swojego pana. Na terenach przydzielonych karczowano lasy, zarośla, powstawały drogi dojazdowe, a w najdogodniejszych miejscach powstawała osada.

O lokalizacji osady (wsi) decydowała żyzność ziemi, dogodne położenie, dostęp do zasobów wodnych i leśnych oraz cel w jakim została założona osada. W osadach mieszkała ludność służebna, która uprawiała przydzieloną ziemię. Ludność służebna była zwolniona od zwykłych danin, w zamian za to została obciążona specjalnymi obowiązkami. Przykładem tego mogą być nazwy wsi służebnych takich jak:

- Piekary, Kuchary – obsługiwały załogę grodu, mieszkający tutaj kucharze (Cucharii) zobowiązani byli do przyrządzania zapasów żywności,
- Grotniki, Łuczniki – trudnili się wyrobem łuków, grotów do strzał, czyli broni myśliwskiej.,
- Świniary, Kobylniki – opiekowali się stadami zwierząt książęcych (świń, koni, wołów),
- Winiary – zajmowali się produkcją win i napojów,
- Święcia, Świątniki – pracowali i gospodarzyli na rzecz Kościoła.

W zależności od wykonywanych usług powstawały nazwy osad i wsi. Nazwa wsi mogła też pochodzić od właściciela osady, miejsca, położenia i czasu w jakim powstała. W taki to podobny sposób powstała osada (wieś) Kuchary, której mieszkańcy byli osadnikami zobowiązanymi do posług i danin dla kuchni książęcej – biskupiej. Nazwa osady pierwotnie mogła oznaczać, że był to dwór myśliwski.

W średniowieczu ukształtował się podział społeczeństwa na tych, którzy bronią, żywią i modlą się. Ziemia przydzielana była przez pana (króla lub księcia) rycerzom, kościołowi i zgromadzeniom zakonnym, ci zaś będąc właścicielami wsi i miasteczek wydzierżawiali ją kmieciom, karczmarzom, zagrodnikom, młynarzom, rzemieślnikom i chłopom.

W Wielkopolsce ziemia była mierzona w łanach, morgach i w prętach. Ziemia, na której gospodarowali chłopi nie stanowiła ich własności, byli tylko dzierżawcami i użytkownikami, właścicielami dóbr ziemskich byli rycerze i kościół, a od połowy XIV wieku szlachta.

RYCERZE – szlachta – byli elitą państwa, a więc to spośród nich król wybierał swoich urzędników, wojewodów, sędziów. Tylko rycerze – szlachta, oprócz

duchowieństwa i króla mogli posiadać ziemię będąc jej właścicielem. Tworzyli zwartą grupę społeczną (stan) świadomą własnej wyższości, odrębności i siły.

KMIECIE – stanowili największą grupę mieszkańców wsi, byli gospodarzami pełno rolnymi, posiadali najczęściej 1 lub 2 łany ziemi uprawnej (1 łan kmiecy miał 3,9 ha), byli też kmiecie posiadający 1 lub 2 łany ziemi miary wielkopolskiej czyli około 31 mórg. Kmieć, żeby spełnić obowiązki wobec szlachcica i dworu, musiał utrzymywać fornala, poganiacza, dziewkę i parobka.

ZAGRODNICY – inaczej ogrodnicy, stanowili drugą co do wielkości grupę mieszkańców wsi, mogli posiadać chatę, zabudowania gospodarcze, podwórze oraz od 2 do 4 mórg ziemi.

KARCZMARZE – posiadali lub wydzierżawiali karczmy, zajazdy gospody i powozownie (wymieniali konie, woły i powozy podróżującym). Zamieszkiwali w miasteczkach i wsiach o dużym areale (2500 mórg ziemi), byli we wsiach parafialnych i przy szlakach drogowych. Również w Kucharach był karczmarz.

MŁYNARZE – należeli do zamożnych mieszkańców wsi, za zmielenie ziarna pobierali 5 procent zmielonego ziarna, które mogli sprzedać.

RZEMIEŚLNICY – mieszkali w każdym miasteczku, wyjątkowo na wsi i w folwarkach. Wywodzili się z zagrodników i chałupników, byli to kowale, garncarze, sukiennicy, cieśle, winiarze i piwowarze.

KOMORNICY – nie posiadali chat ani ról, mieszkali u prężnych i zamożniejszych mieszkańców wsi.

CHŁOPI – mieszkańcy wsi, gospodarujący na własnej lub wydzierżawionej ziemi, chłop drobny wytwórca rolny, obciążony daninami i posługami na rzecz króla lub księcia (poradlne, podymne, stan, stróża, podwody oraz dziesięcina dla kościoła).

Na przestrzeni wieków chłopi nie byli właścicielami ziemi, dzierżawili ją lub pracowali u właścicieli ziemskich, ziemie mogli wykupić z prawem użytkowania dziedzicznie bez własności. W czasach istnienia Rzeczypospolitej Szlacheckiej od XV do XVIII wieku handlowano chłopami. Jeszcze w 1797 r. weszła ustawa powstrzymująca kwestie społeczne, a mianowicie wyłącznej własności ziemi w rękach szlachty. W okresie zaborów w XIX w. nadano lub sprzedano ziemię chłopom, którzy się uwłaszczyli, a jako właściciele ziemi zostali wpisani do ksiąg wieczystych w sądach grodzkich. Pierwsze uwłaszczenie chłopów na ziemiach polskich nastąpiło w zaborze pruskim w 1811 r.; następne uwłaszczenia były w zaborze austriackim w 1848 r.

Na ziemiach Królestwa Polskiego włączonych bezpośrednio do państwa rosyjskiego (zaborczego) uwłaszczenie wprowadzono Ukazem Carskim z marca 1864 r., który nadał ziemie chłopom pod warunkiem jej wykupu. Odebraną szlachcie ziemię sprzedał lub dał chłopom, aby odciągnąć ich od powstania, bezrobotni otrzymali niewielkie działki z dóbr państwowych. Po przeprowadzonej reformie uwłaszczeniowej w powiecie konińskim w 1864 r., według danych z 1877 r. własność ziemska wynosiła 93158 mórg, natomiast ziemia posiadana na własność przez chłopów wynosiła 92582 mórg. W powiecie konińskim istniało

78 majątków ziemskich oraz przeszło 8000 gospodarstw chłopskich. Przeważały gospodarstwa małe, karłowate, typowe na ówczesne czasy zaborcze. W tym czasie zaczęła rosnąć liczba ludności bezrolnej, jednocześnie jednak była tendencja do wzrostu własności włościańskiej i pomniejszenia własności obszarniczej.

Obecnie Polska wieś to osada z należącymi do niej gruntami o zwartej lub rozproszonej zabudowie, w której ludność zajmuje się uprawą roślin i hodowlą zwierząt. Jeszcze do niedawna wieś i rolnicy byli ilościowo dominującą grupą w społeczeństwie. Grupa ta jest najstarszym i największym dziedzictwem kulturowym w Polsce, podtrzymującą tradycje naszych ojców po wsze czasy. Obecnie wieś straciła na swoim znaczeniu, powstały wsie bogate, zorganizowane, niektóre niemalże miejskie. Najbardziej niepokoi mnie położenie wsi, które mają mniej szczęścia, o których mówi się – zapadła wieś. Przyszłość takich wsi nie zapowiada się obiecująco, obecnie jest tendencja zanikania znaczenia wsi i chłopa w kulturze zachodniej, a tym samym w Polsce.

W wiekach dawnych posługiwano następującymi jednostkami miar ziemi:

1 łan ziemi staropolski – 146/156 ha = ok. 270 mórg wielkopolskich.
1 łan królewski – 50/54 ha = ok. 94 mórg
1 łan kmiecy – 3,9 ha = 7 mórg
1 łan wielkopolski – 17/18 ha = 31 mórg
1 morga wielkopolska – 56 arów = 300 prętów
1 pręt – 18,65 m kwadratowych.
1 włóka – 30 mórg – wynosiła tyle, co 1 łan wlkp. [1]